

Kad se mnogi propusti skupe na jedno mjesto, opasnost je da se previše naglasi negativna strana. Takav bih dojam htio izričito otkloniti. Općenit je dojam o RHJ dobar. Knjiga je lijepo opremljena i pregledna. Konceptija je također dobra, ali možda nedovoljno dosljedno provedena. Religijski sadržaji obuhvaćeni su vrlo iscrpno, mnogo iscrpnije nego bi trebalo. I u opisima ima više pojedinosti nego se očekuje: RHJ djelomice preuzima ulogu leksikona. Uz jednu natuknicu spomenuta je moguća ovisnost RHJ o Hrvatskom općem leksikonu, a to bi se moglo zaključiti i po mnogim drugim natuknicama: usp. npr. natuknice *agregat, apostol, ceremonijal, euharistija, hodža, inicijacija, katekizam, ordinacija, pasija, Pepelnica...* Letimičnim uspoređivanjem ipak se stječe dojam da je religijska tematika u Leksikonu u cjelini bolje obrađena.

Primjedaba u vezi s temom koju sam posebno razmotrio ima mnogo, a moglo bi ih biti još mnogo više. Nije moje da sudim o Rječniku u cjelini, ali pretpostavljam da je religijska tematika obrađena mnogo lošije od drugih. Razlozi su tomu višestruki. U prvom redu što je to područje općenito slabo poznato i što na hrvatskome nema odgovarajućih djela koja bi mogla pomoći u ovakvom poslu, a i ono što postoji nije uvijek dovoljno pouzdano. To ipak ne otklanja svu odgovornost za propuste. Autori su morali biti oprezniji i ne zalaziti nepotrebno na sklizak teren. Upravo je najviše netočnosti u suvišnim precizacijama.

Nadam se da će izrečene primjedbe biti shvaćene kao dobronamjerne, a bio bih jako zadovoljan ako bi ovaj rad potaknuo i druge struke na sličan korak.

PITANJA I ODGOVORI

O NEKIM ETNICIMA S VIŠE ISTOZNAČNICA

1. LITVANAC

Kazimir Tomšić iz Dubrovnika poslao nam je pismo u kojem kaže da su po njegovu mišljenju stanovnici Litve Litvanci, žene Litvanke, a pridjev litvanski pa mu smeta što u javnim glasilima, osobito u sportskim rubrikama i emisijama, čita i čuje samo Litavci, Litavke i pridjev litavski. Među ostalim piše: "Budući da to traje godinama, a ja, koliko mi je bilo dostupno, nikada nisam

čuo ni vidio da je netko to primijetio i o tome nešto rekao ili napisao..." i moli da mi kažemo koju riječ o tome.

Dok ovo pišem, bruji buka oko 5. izdanja Hrvatskoga pravopisa pa sam najprije pogledao što mi imamo u našem pravopisu i vidim da imamo: Litavac i litavski od Litva. Sad kad sam upozoren na nj, htio sam utvrditi koliko je to opravdano.

Pogledao sam u druge pravopise i našao da je prvi te pojmove unio D. Boranić u svoj pravopis 1921. godine i to u liku Litavac i litavski i tako je u svih deset izdanja. Tako imaju i Cipra-Guberina-Krstić u svome Hrvatskome pravopisu, stradalome

1942., i Klaić-Cipra u Hrvatskome pravopisu 1944. Klaić-Cipra u zagradama dodaju “(ne Litvanac, litvanski)”. Tek novosadski pravopis 1960. ravnopravno unosi Litavac i Litvanac, Litavka i Litvanka, litavski i litvanski.

Budući da je litavski jezik indoeuropski jezik, pogledao sam u nekoliko priručnika hrvatskih autora i vidio da ga nazivaju samo litavski.

Treće izdanje Opće enciklopedije LZ ima Litavci i litavski jezik i tako u samome tekstu pa je onda razumljivo što tako ima i najnoviji Rječnik hrvatskoga jezika istoga izdavača.

Malo je drugačije kad pogledamo u druge rječnike.

Klaić je u svoj Rječnik 1958. unio oboje, odatle je oboje najvjerojatnije ušlo i u novosadski pravopis, jer je on za nj radio pravopisni rječnik, u posljednjem izdanju RSR ima opet oboje samo i pod Litavska SSR i pod Litva. U Anić-Goldsteinovu rječniku litvanski je upućen na litavski, pod litavski piše da je litvanski rijetko.

U Akademijinu rječniku Litavca nema, potvrđeno je Litvanin u jednoga pisca iz 17. stoljeća i Litvanac u dva pisca iz 18. stoljeća, pridjevi su litavski i litvanski od Šuleka, kao i Litvanka, a Litavca nema.

Kad nakon toga pomalo dosadnoga, ali potrebnoga pregleda treba odgovoriti na pitanje što sad, mislim da normativac može reći da *litavski* treba imati prednost pred *litvanski*, a što se etnika tiče da je oboje dobro, samo bi zbog proširenosti (usvojenosti) *Litavac* trebao doći na prvo mjesto, *Litvanac* na drugo, a *Litvanin* staviti na treće jer da se češće upotrebljava, došao bi čak na prvo jer mu to mjesto pripada po sustavu. To je najviše što normativac može učiniti pa prepustiti praksi da odluči. Znam da to nestručnjaci ne vole čuti, a ni za jezik nije najpovoljnije kad

postoje dvostrukosti, i trostrukosti, kad su stilski neutralne, ali drugo se ne može reći osim da se jezikoslovcima i zemljopiscima dogovore i za normu odrede jedno, a to se ne može očekivati.

2. SAMARIJANAC I NAZAREĆANIN

Gosp. Ante Begović iz Trpnja pita kako je pravilno *Samarijanac* ili *Samaritanac*. U crkvi čuje i jedno i drugo, a katkada i *Samarićanin*.

Ujedno kaže da je etnik od *Trpanj* – *Trpanjac*, a nije *Trpanjin*, kako se nekad nalazilo u našim pravopisima.

Što se tiče samoga pitanja, odgovor nije baš jednostavan jer je osim tri spomenuta lika u našem jeziku potvrđeno još šest: *Samarijanin* i *Samarjanin*, *Samarac*, *Samaritanin*, *Samaritan*, *Samaranin*. Posljednja tri, zabilježena u AR, otpadaju kao izrazite zastarjelice, ali ipak ostaje šest riječi za isti pojam koje imaju kakvu-takvu suvremenu potvrdu. Kako nema nikakva razloga za takvo “bogatstvo”, treba odabrati jedan.

Samarjanin ima Zagoda u Svetom pismu Novoga zavjeta 1938. i možemo taj lik smatrati rijetkim i pomalo zastarjelim. Tako bismo mogli smatrati i *Samarijanin*, koji ima Ivan Šarić, sarajevski nadbiskup, da tako nema i Ljudevit Rupčić u svom prijevodu Svetoga pisma Novoga zavjeta, Sarajevo, 1967. Gracijan Raspuđić u svojem prijevodu Novoga zavjeta, Mostar, 1987., ima *Samaritanac*, ali taj lik nema izravan tvorbeni odnos prema *Samarija*. Vatroslav Rožić 1905. godine objavio je u Akademijinu Radu 162. opsežnu raspravu od pedesetak stranica pod naslovom *Mjesne vlastite imenice za čeljad i pridjevi od mjesnih imenica u hrvatskome jeziku* i u njemu ima *Samarija*, a od nje etnike *Samarac* i *Samarka*, ali je očito da ih je sam

konstruirao, kao i mnoge druge, jer za njih nisam drugdje našao upotrebnu potvrdu. Ako bismo uzimali u obzir potencijalne oblike, onda bi bolje bilo *Samarijac*, kao *Sirijac*.

Zagrebačka Biblija ima *Samarijanac* pa možemo birati između dva: *Samarijanin* i *Samarijanac*. Prvi ima blagu teoretsku prednost, ali se čini da je *Samarijanac* prevladao pa će biti najbolje da tako i ostane.

U prijevodima Biblije koje sam pregledao, nisam našao suvremenih potvrda za *Samarićanin*, nego u prenesenu značenju *samarićanin* "milosrdan čovjek". Klaić piše da Krleža ima u tome značenju *samarićanka*, ali drugih potvrda za *samarićanin* kod Krleže ni drugih hrvatskih pisaca nisam našao. U prenesenu značenju kod nas je običnije *samaritanac*. U tom sam ga liku i značenju našao upravo kod Krleže: *Pavle Križanić... je kod ovoga umiranja igrao ulogu čovjeka samaritanca*. Krleža u tome značenju ima i *samaritanka*: *Ona je tiha samaritanka koja mi je bila dobra*.

U Krležinim djelima našao sam i dva puta prilog *samaritanski*, jedanput pridjev *samaritanski*, tako i kod Mirka Božića, pa *samaritanstvo* kod Ranka Marinkovića i u časopisu *Literatura* 1957., što je zbog tradicije i normalno.

Kad je već o etnicima u Svetome pismu riječ, ovdje možemo spomenuti i *Isusa Nazarećanina* jer se čuje i *Nazarenac*. Klaić u Rječniku ima oba lika, ali kaže da je *Nazarenac* češće. Što se Svetoga pisma tiče, Šarić ima i *Nazarejin*, ali zagrebačka Biblija, Rupčić i Raspudić imaju *Nazarećanin*, a to je u svakome pogledu najbolje, pa više dvojbe ne bi trebalo biti. Naziv *nazarenac* označuje pripadnika jedne kršćanske sekte, ali to ne utječe na etnik, kao što ni lik sadašnjega etnika ne treba utjecati na naziv sekte.

3. TRPANJAC

Što se tiče *Trpljanina*, to na žalost nije bilo samo nekad u našim pravopisima, nego je i danas. Unio ga je 1921. u 1. izdanje svoga pravopisa Dragutin Boranić i tako je u svih njegovih 10 izdanja, isto u pravopisima za NDH, novosadskome pa i našem Hrvatskome pravopisu. To doduše pokazuje neku tradiciju, ali je kao normativna ostala samo na papiru, a ne i u praksi onih kojih se to tiče, njima je *Trpanjac* pa to treba uvesti i u rječnike; u pravopise ne treba jer to nije pravopisni problem. Zanimljivo je da u Akademijinu rječniku nalazimo samo *Trpanjac* i *Trpanjka* s napomenom da je to zabilježio nepoznati prinosnik. Taj dio Akademijina rječnika izašao je 60-ih godina prošloga stoljeća pa Boranić nije mogao znati za nj, tako da ne znam odakle je *Trpanjanin* dospio u njegov pravopis, a zatim i u ostale.

Tu se nameće poredba sa *Čazmljanin/Čazmanac* od Čazma. *Čazmljanin* ima Rožić u spomenutomu radu i veoma je vjerojatno da je odatle ta riječ, zbog *č*, dospjela u 1. izdanje Boranićeva pravopisa i u njem ostala do 4. izdanja 1928. i onda ga netko upozorio na pogrješku pa je u 5. izdanju taj lik zamijenio ispravnim *Čazmanac*. Na pogrješno *Trpljanin* nitko ga nije upozorio, a poslije ni druge pravopisice, pa se pogrješan lik tako dugo vuče u našim pravopisima. Jer da je koji pravopisac upozoren, ne vjerujem da pogrješku ne bi ispravio.

Stjepan Babić